

KOLEGĄ NORBERTĄ VĖLIŲ PRISIMENANT

Neįtikėtina, kad pralėkė jau dešimt metų, kai mirė mūsų kolega, buvęs bendradarbis, atsida-
vęs tautosakininkas ir mitologijos
tyrėjas, vienas kvalifikuočiausių,
aktyviausių šios srities specialis-
tų ir autoritetų. Netikėta mirtis
Norbertą Vėlių ištyko 1996 me-
tais birželio 23 dieną, Joninių
išvakarėse, šviesos ir gyvybinių
jėgų klestėjimo metu. Toji gyvy-
bingumo gamtoje sklidina jam
išeinant iš šio pasaulio aura, ku-
rią galėtume suvokti ir simboliš-
kai, asocijuojasi su asmenybės,
jo palikimo gyvybingumu, kuris
pasirodė besąs stiprus ir, manau,
ilgalaikis, turint omenyje visų

pirma solidžius ir reikšmingus mokslo darbus. Iškalbingiausiai tai bylojantis fak-
tas – per šį dešimtmetį išėję iš spaudos keturi tomiai vieno svarbiausio Norberto
Vėliaus veikalų – „Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai“. Šis fundamentalus lei-
dinys buvo rengiamas daugelį metų, subūrus Norbertui didelį būrį pagalbininkų,
bendraautorių – šaltinių vertėjų, istorikų, rašiusių pristatomų šaltinių tekstų įva-
dus ir komentarus. Pats sudarytojas ne tik organizavo ir koordinavo darbus, bet
ir parašė platų veikalą įvadą, pateikė skelbiamų šaltinių mitologines anotacijas.
Tiesa, pirmasis tomas išvydo šviesą jau po Norberto Vėliaus mirties. Mokslo ir
enciklopedijų leidykla kaip tik 1996 metais, kai mirė veikalą iniciatorius ir su-
darytojas, rengė spaudai pirmąjį šaltinių tomą. Kiti trys tomiai buvo vos pradėti
redaguoti. Ištikus tokiai netikėtai nelaimėi, leidykla darbo nenutraukė. Pirmajame
šaltinių tome Toleina Daržinskaitė ir Zigmantas Pocius rašė: „Suprasdama šio vei-
kalo vertę baltų kultūrai, leidykla yra pasiryžusi darbo nenutraukti – turimus šalti-
nius tvarkyti ir išleisti kaip svarbų mūsų dvasinio gyvenimo paveldą“ (BRMŠ I 5).

Dėl leidyklos darbuotojų toliaregiškumo ir pasiaukojamo, kruopštaus darbo 2005 metais jau buvo išleisti visi keturi šaltinių tomai.

Kitas didžiulis Norberto Vėliaus rengtas veikalas, kuris buvo publikuotas po jo mirties, – „Lietuvių mitologijos“ III tomas. Tai žymiausių lietuvių mitologijos tyrėjų darbų antologija. Paskutinį jo tomą, remdamasis Norberto Vėliaus paliktu rankraščiu, parengė Gintaras Beresnevičius, taip pat labai netikėtai palikęs mus šią vasarą.

Jau vien čia minėtais darbais, o prie jų prišliejus dar mitiniams personažams ir kitoms mitologijos temoms skirtas mokslines monografijas, Norbertas Vėlius, galima sakyti, sukūrė pamatus tolesniam moksliniam baltų religijos ir mitologijos tyrimui, jais remsis ne viena mokslininkų karta. Reikėtų pažymėti, kad atlikti fundamentiniai darbai dabartiniams mitologams leido pakelti savo tyrimų mokslinį lygį dėl tapusios prieinama ir išsiplėtusios duomenų bazės, visų pirma rašytiniuose šaltiniuose sutelktos medžiagos.

Tokių fundamentalių darbų rengimą Norbertui Vėliui padiktavo platus požiūris į baltų mitologiją, kurią jis vertino ne vien kaip mitų, herojų visumą, bet ir apskritai kaip *homo religiosus* pasaulėjautą bei pasaulėžiūrą, išliekančią liaudies sąmonėje iki pat naujausių laikų. Religija ir mitologija, apimanti „visas archajinio žmogaus gyvenimo sritis, stimuliuo jo veiklą, lėmė elgseną ir pažinimą. Tai buvo priemonė pažinti pasaulį ir apibendrintas to pažinimo rezultatas“ (BRMŠ I 7). Labai svarbu, kad mokslininkas numatė toli siekiančias baltų mitologijos, jos šaltinių tyrimo perspektyvas tarptautiniame ir ypač indoeuropeistikos kontekste, teigdamas, kad remiantis baltiškaisiais duomenimis galima bandyti rekonstruoti ne tik atskirų baltų tautų ir visų baltų mitologiją kaip sistemą, bet ir apibrėžti jos vaidmenį, nustatyti šios mitologijos vietą ir santykį su rekonstruojamomis indoeuropiečių ir paskirų jos tautų mitologijos tradicijomis.

Norbertas buvo tikras žemaitis, kilęs iš Šilalės rajono, Gulbių kaimo. Žemaitiškumas atsispindėjo jo šnekoje – žodžių tartyje ir intonacijose, taip pat būdo bruožuose – tvirtame užsispyrime, kuris akivaizdžiai atsiskleidė Norbertui siekiant užsibrėžto tikslo tiek kūryboje, tiek veikloje. Nors nemaža dalis žemaičių, kiek žinome, yra lėtoki ir ramūs, Norbertas buvo ganėtinai karštas ir impulsyvus, ypač gindamas savo principus, įsitikinimus, dėstydamas kūrybines idėjas ir nuostatas. Tad užsidegimas, entuziazmas, vidinė energija buvo stipri jo vykdomų įvairių akcijų, ypač kūrybos, kuri, kaip jis pats ne kartą yra sakęs, esanti jo gyvenimo ašis, varomoji jėga. Toji vidinė kaitra, kuriai veikiant, buvo atliekami didžiuliai darbai, matyt, per anksti jį nualino. Kaip rašo filosofas ir religijotyrininkas Martynas Buberis, „kūrimas – tai, kas vyksta su mumis, jis liepsnoja, įeina į mūsų vidų, apima mus savo liepsna, mes kenčiam ir silpstam, mes atsiduodam. Kūrimas – mes dalyvaujame jame, mes sutinkame Kūrėją, atiduodame Jam save...“ Tokia lemtis, toks kelias pasirenkamas paties kūrėjo. Pasak M. Buberio, „visa mūsų kelyje siejasi su sprendimo pasirinkimu: kryptingo ar miglotai suvokiamo, pagaliau visiškai nepasiekiamo; mūsų esybės slėpiningoje gelmėje yra suleidęs

šaknis visada kupinas paslapties ir lemtingas sprendimas“ (*Мартин Бубер. Я и ты. Москва, 1993, p. 50, 52*). Norbertas Vėlius iš tiesų sąmoningai atsidėjo kūrybai, grandioziniam senosios baltų kultūros atkūrimo, puoselėjimo ir išsaugojimo tikslams, tam atiduodamas kasdienę savo būtį ir patį save – be perstojo ir intensyviai degdamas toje visa apimančioje siekinių, idėjų ir kūrybos liepsnoje.

Nijolė Laurinkienė